

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ НАДРОДОБУВАННЯ В ПЕРІОД КИЇВСЬКОЇ РУСІ, КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ ТА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

У статті автором розглянуто основні історико-правові передумови становлення системи державного управління надродобуванням у різні епохи розвитку державності України. Автор окреслила основні інституції та адміністративно-правові механізми в цій сфері крізь призму історичного аналізу.

Ключові слова: державне управління, історія адміністративного права, надродобування.

**Максіменцева
Надія Олександрівна,**
докторант юридичного
факультету
Дніпровського
національного
університету імені Олеся
Гончара,
кандидат юридичних наук

1. Вступ

Формування сучасних стратегій державного управління неможливе без урахування історичного досвіду правового регулювання з метою вивчення тих помилок і позитивів, які були притаманні сфері видобування надр. У зв'язку із цим науковий інтерес становлять історико-правові дослідження спадщини адміністративного права, що дає змогу істотно збагатити інструментарій наукової аналітики.

Проблемами в царині видобування надр свого часу плідно займалися І. Грозовський, Р. Кірін, А. Лоранський, О. Олійник, В. Піцикевич, В. Стрельник. Такі дослідження здійснювалися переважно на перетині історичної науки та правознавства.

Водночас більшість робіт у сфері дослідження історичної спадщини правового регулювання видобування надр належать переважно або історикам права, або спеціалістам гірничого права. Робіт, присвячених дослідженню державного управління в цій галузі під кутом зору адміністративного права, поки що бракує.

2. Надродобування в період Київської Русі

Сучасні межі України як держави були сформовані остаточно лише в ХХ ст. До цього часу різні частини українських земель перебували в складі інших держав, а відтак і різних режимів національного правового регулювання.

Доба Київської Русі характеризується існуванням першого кодифікованого нормативного акта – Руської

правди (Юшков, 2010). Аналіз тексту цього документа дає змогу стверджувати, що на той час надрам, видобуванню корисних копалин не приділялося настільки великої уваги, щоб запроваджувати окреме їх нормативне регулювання. Відносини, пов'язані з освоєнням природних багатств землі, були юридично невідокремленими від відносин, пов'язаних із користуванням землею. Увесь комплекс повноважень щодо способу використання земельної ділянки належав її власникові, який міг використовувати свою землю так, як вважав за потрібне, у тому числі здійснюючи вилучення з неї корисних копалин.

В. Філатова при цьому виділяє принципи, за якими в добу Київської Русі здійснювалося надрокористування та вивчення надр:

1) земля розглядалась як інтегрований природний об'єкт, що об'єднував у собі поверхню землі, її наземну й підземну частини;

2) надра не вважалися окремим об'єктом права власності, а входили до складу права власності на землю;

3) право на надра було додатковим, похідним від головного права – права власності на землю;

4) користування надрами могло здійснюватися самим землевласником або тільки з його дозволу. В останньому випадку умови використання надр погоджувались із землевласником (Філатова, 2008).

О. Олійник зазначає, що Руська Правда не містила правових норм щодо охорони надр у зв'язку з особливостями економіки Київської держави, яка мала натуральний характер та базувалась на сільському господарстві, рибальстві й мисливстві (Олійник, 2011).

Водночас С. Голубка, досліджуючи історію фінансів української державності, зазначає, що до прямих податків належали різні дари (добровільне підношення підданих) та оброк (плата за користування земельними надрами, знаряддями праці) (Голубка). Отже, уже тоді держава проявляла інтерес до природних багатств надр, проте такий інтерес обмежувався отриманням оброку (податку) за користування надрами.

Ця позиція узгоджується з думкою С. Тихомірової про фактичне існування за часів Київської Русі гірничих регалій та принципу гірничої свободи. Адміністративне регулювання здійснювалося дозвільними й заохочувальними грамотами, наказними пам'ятками. За видобування стягувався «государев долг», що становив 1/10 добутого (Тихомірова, 2001).

В. Піцикевич, аналізуючи наукові напрацювання С. Юрія та В. Федосова, також зазначає, що за часів Київській Русі діяли гірничі регалії (Піцикевич, 2015).

Регалія (від лат. *regalis* – царський) у феодальній Європі означала королівський привілей на отримання певних доходів (судові штрафи, ринкові збори) (Прохоров, 1993).

Принцип гірничої регалії під час визначення елементів відповідних правовідносин, за твердженням В. Піцкевича, виходить із таких положень:

– надра не входять до складу земельної ділянки, становлячи особливий, не залежний від поверхні землі об'єкт правовідносин;

– землевласник не є *ipso facto* власником надр;

– надра та всі корисні копалини, що в них знаходяться, належать на праві власності монарху;

– дозвіл на здійснення гірничої справи на платних засадах та особу–надрокористувача обирає монарх (Піцикевич, 2015).

Наведене твердження повністю відповідає позиції Р. Кіріна щодо принципів гірничої регалії (Кірін, 2007).

Водночас вважаємо, що за умови відсутності прямого застереження в нормативному документі – Руській Правді (Юшков, 1935) – про виключне право монарха (князя) розпоряджатися надрами (як окремим від земельної ділянки об'єктом правовідносин) необхідно з обережністю висловлювати категоричні судження щодо цього. На нашу думку, така регалія могла існувати, проте вона не могла бути «гірничою» в «чистому» її вигляді. У цьому разі вважаємо більш обґрунтованою ту позицію, відповідно до якої право користування надрами не відокремлювалось від права на користування землею, із цього приводу вже виникали правовідносини, зокрема, оподаткування.

У досліджуваній період управління фінансовими потоками перебувало в безпосередньому віданні самого князя. Для збирання мита й данини він призначав особливих чиновників-митників, данщиків, пятенщиків, які не залежали від намісників і волостелів. Ці чиновники-митники підкорялися безпосередньо князю. За своєчасне надходження доходів із земельних володінь відповідав стольник. Системою місцевого управління в містах керували тисяцькі та посадники, яких призначав князь [4]. Також вважаємо за доцільне зазначити, що система органів державного управління Київської Русі не була абсолютно сталою й незмінною та залежала від конкретних історичних, економічних і політичних чинників.

Таким чином, здійснення державного управління в галузі використання, відтворення й охорони надр у часи Київської Русі здійснювалось опосередковано (через управління земельними ресурсами) та обмежувалося фактично регулюванням земельних відносин (з яких виникали відносини надрокористування), захистом прав землевласника в разі їх порушень іншими особами та стягненням оброку.

3. Надродобування в період козацької доби

Не можна оминати увагою управління використанням, відтворенням та охороною надр на території Козацької держави. Відомий дослідник звичаєвого права запорізьких козаків І. Грозовський у дисертаційному дослідженні періоду Нової Січі (1734–1775 рр.) зазначав, що об'єктами цивільно-правових відносин були, зокрема, земля, корисні копалини. Земля вважалася спільною власністю Війська Запорізького, процес формування приватної власності на землю за часів існування Нової Січі не був завершений.

Норми звичаєвого права запорізьких козаків встановлювали чіткий порядок землекористування. І. Грозовський говорить про можливість виділення щонайменше двох категорій земель із різним правовим статусом – тих, що підлягали щорічному розподілу шляхом жеребкування, та тих, які передавалися власникам зимівників і слобід у довічне користування. Зазначено, що право на свої землі запорожці отримали в результаті першого займу цих земель. Це право неодноразово визнавали своїми нормативними актами (універсалами та грамотами) литовські

князі, польські королі та російські царі. Проте, на думку дослідника, Запорозьке Військо можна вважати тільки номінальним власником своєї території. Фактично, з середини XVII ст. запорозькі козаки не виступають на міжнародній арені як власники своїх земель. Це право уособлювали в різні роки Литва, Польща, Туреччина, Росія (Грозовський, 1998).

Необхідно підкреслити, що Гетьмани України значною мірою опікувалися розвитком гірництва. Так відомо 14 Універсалів Івана Мазепи про виділення українській шляхті, козацькій старшині земель під устаткування рудень, селітряних заводів, ковальських цехів, до нашого часу дійшли окремі Універсали щодо рудень гетьманів Д. Многогрішного, І. Самойловича, Г. Гуляницького, військового підскарб'я Р.Ракушки та інших (Гірництво й підземні споруди в Україні та Польщі (нарис з історії), 2009). Рудня – місце добування руди (Ринсевич, 2008). Прикладами таких Універсалів можна навести наступні:

– Універсал Івана Самойловича про надання чернігівському священику Стефану Шубі греблі на річці Сухий Вир під Ловом, з рудоносною ділянкою землі біля греблі та дозволом побудувати рудню 1672, липня 24, Батурин (Бутич, Ринсевич, Тесленко, 2004).

– Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки Максима Матвійовичові та Шимку Медведєві про надання слободи на побудовану ними рудню у селі Неданчичах на півтора року. 1665, серпня 5. Ніжин (Бутич, Ринсевич, Тесленко, 2004).

– Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки про дозвіл Максимові Матвійовичу і Шимкові Медведю заснувати рудню у селі Неданчичах та про надання їм млина на річці Білоусі. 1664, вересня 24. Ніжин (Бутич, Ринсевич, Тесленко, 2004).

Стрельник В.В., посилаючись на роботи Грозовського І.М., зазначає, що здійснення контрольно-наглядових повноважень в період Козацької держави здійснювали особи, які отримували право власності або оренди певних територій від гетьмана або козацької громади (Стрельник, 2015).

Тобто, фактично за часів існування Козацької держави, державне управління використанням, відтворенням і охороною надр обмежувалось наданням певної території у власність або оренду та дозволом заснувати (будувати) рудню.

4. Надродобування у період перебування українських земель у складі Російської Імперії

Наступний період, який підлягає дослідженню – це період перебування території сучасної України у складі Російської Імперії. Даний період є важливим для становлення законодавства у сфері управління надрами, саме у зв'язку з тим, що саме в цей період гірнична справа набуває бурхливого розвитку, що, у свою чергу, потребує з боку держави більш повного та детального врегулювання такої діяльності.

Саме наведені вище нормативні документи є нормативною основою гірничого права у досліджуваній період та здійснювали регламентацію державного управління використанням, відтворенням і охороною надр.

З кінця XVIII ст. на територіях сучасних Київської, Чернігівської і Полтавської областей велася розробка родовищ торфу. В другій половині XVIII ст. відкриті промислові родовища залізної руди в Криворізькому басейні (Гайко, Білецький, Мікось, Хмура, 2009).

Початком індустріального Донбасу слід вважати будівництво Луганського гірничого (ливарного) заводу (1795 – 1807 рр.), який започаткував розробку в 1795 р. вугільних родовищ поблизу Лисичого Байраку (зараз м. Лисичанськ). Окрім вугільної та металургійної в XIX ст. в Україні стрімко розвиваються інші гірничі галузі. Уже з XVIII ст. великі роботи проводилися на соляних озерах і копалинах Бахмута (сьогодні м. Артемівськ). У XIX ст. розробляються Микитівське ртутне і Нікопольське марганцеве родовища (Булгаков, 2014).

Разом з тим, дослідники даного періоду відзначають, що історія державного управління у галузі користування надрами традиційно починається фактично з дати підписання в 1700 році Петром I Указа про утворення «Приказу Рудокопних справ» (Перчик, 2002).

Необхідно звернути увагу на те, що даний іменний Указ лише проголосує створення органу державного управління, але не містить його повноважень та відображає лише питання кадрових призначень. Повноваження та функції Приказу Рудокопних справ закріплюються прямо та опосередковано в інших Указах. Так 02.11.1700 року виходить новий Указ «Про копальні золотих, срібних, мідних та інших руд по всьому простору Росії. Про огляд Воеводами знайдених руд і нагородження тих хто ці руди знайшов» («О приисках золотых, серебряных, медных и иных руд по всему пространству России...», 1830).

Указом від 08.06.1711 року Приказ Рудокопних справ було ліквідовано, а його «справи» передано Сенату та Губернаторам (Об упразднении приказа Рудных Дел и рассылке дел оного по Губерниям, 1830).

17.05.1715 року було відновлено Рудний Приказ (Рудна Канцелярія) (О бытии Рудному приказу, 1830). 13.03.1718 року, у зв'язку з проведенням колезької реформи, по сенатському Указу Рудна канцелярія була ліквідована, і як повідомлялось її справи та персонал переведено до Берг-Колегії (Киселев, 2009).

Іменним Указом у від 10.12.1719 року «Про утворення Берг-Колегіума для ведення в ньому справ про руди та мінерали» створено новий орган державного управління – Берг-Колегіум (Об учреждении Берг-Коллегиума для ведения в оном дел о рудах и минералах, 1830). Фактично визнаючи шкідливою відсутність належного контролю з боку держави за видобуванням корисних копалин, відсутність гарантій для осіб, які здійснювали таку діяльність, створено особливий Берг-Колегіум, який наділено повноваженнями у галузі використання надр – «одним суддею бути над всіма до того належними справами та особами» (Об учреждении Берг-Коллегиума для ведения в оном дел о рудах и минералах, 1830). При цьому Берг-Колегіум був непідконтрольний та непідзвітний місцевій владі – Губернаторам, Воеводам. Разом з тим, на них покладался обов'язок сприяти у діяльності Берг-Колегіума за його вимогою.

Аналіз тексту Указу дозволяє зробити висновки про функції Берг-Колегіуму (Об учреждении Берг-Коллегиума для ведения в оном дел о рудах и минералах, 1830). Однією з функцій Берг-Колегіума було по суті нормативне забезпечення регулювання діяльності «рудкопних справ» шляхом видання відповідних нормативних актів – «указів і установ, якими ті рудокопні справи найкраще і найдосконаліше можуть бути зроблені».

Також на Берг-Колегіум покладалась консультативно-дорадча функція, а саме: радити заінтересованим особам, яким чином якнайкраще організувати роботу заводів.

13.07.1806 року затверджено Гірниче положення (Высочайше утвержденный доклад Министра финансов и проект Горного положения, 1830), даним документом державне управління у сфері видобування корисних копалин передавалось у відання новоствореного органу державного управління Гірничого департаменту при міністрстві фінансів. Слід відмітити, що Гірниче положення є комплексним нормативним актом, який містить як управлінські норми (визначає систему органів управління, їх структуру, повноваження чиновників), так й норми процесуального (в т.ч кримінального) і матеріального права.

Гірничим положенням докладно врегульовано структуру органів державного управління, чітко визначені повноваження кожного з чиновників, закріплені форми документів, визначено правила діловодства, затверджені штатні розписи, визначені розміри утримання (матеріального забезпечення) чиновників тощо.

Видається, що, у зв'язку з бурхливим розвитком промисловості у даний період, значним чином активізувався розвиток гірничої галузі, оскільки промисловість вимагала все більшої кількості металу, хімічних елементів, енергоносіїв. Місця видобутку корисних копалин у той період фактично були самостійними, відособленими населеними пунктами зі своїм населенням, адміністрацією, поліцією тощо. Оскільки Російська Імперія надавала великого значення розвитку своєї промисловості та відповідно забезпеченню її необхідними ресурсами, з метою усунення перешкод для економічного розвитку добувної промисловості, зокрема, бюрократичної складової, а саме подвійного підпорядкування даних утворень як місцевій владі, так і керівникам гірничої галузі, було розроблено даний комплексний нормативний акт, який чітко розмежував повноваження місцевих органів державного управління та органів державного управління гірничою галуззю.

Дане Гірниче положення передбачало наступну структуру органів державного управління гірничою справою. Гірничий департамент відав всіма справами, що відносяться до заводів та перебувають у веденні Міністерства Фінансів, а також усіма справами, які мають відношення до Гірничої сфери по даному міністерству (п. 1 Гірничого положення).

Гірничий департамент складався з Гірничої Ради та Гірничої експедиції, яка, в свою чергу, складалась з двох відділень, кожне з яких мало два стола.

Гірничі Рада мала повноваження розглядати та вирішувати виключно ті справи, які передавались Міністром Фінансів або Керуючим з Гірничої Експедиції. До таких справ було віднесено вирішення питань нормотворчого характеру, прийняття нових постанов, заснування установ, питання мистецького та наукового характеру і заводського виробництва. Також Гірничій раді були надані повноваження присвоювати Гірничі чини до 8 класа включно як чиновникам, що служать як у Гірничому департаменті, так і у Гірничому кадетському корпусі, Московському Гірничому правлінні тощо, за виключенням наведеного у п. 4 Гірничого положення переліку.

Гірничі експедиції виконувала виконавчі та розпорядчі функції.

Слід зауважити, Міністр Фінансів за необхідності міг перерозподілити повноваження між Відділеннями та Столами Гірничої Експедиції.

Очоловав Гірничий Департамент Керуючий Гірничим департаментом, який здійснював безпосереднє керівництво Гірничою Експедицією, та за посадою входив до Гірничої ради як «перший Член».

За вказівкою Міністра Фінансів на засіданнях Гірничої Ради могли бути присутні Начальники Відділень Гірничої Експедиції, Командир та Інспектор Гірничого Корпусу, Берг-Інспектори, Гірничі Начальники, яким надавалось право голосу нарівні з постійнимичленами Гірничої Ради. Також за вказівкою Міністра Фінансів могли бути запрошені професори та інші гірничі чини.

У підпорядкування Керуючого Гірничою Експедицією були начальники обох Відділень. Перший та Другий Столи Першого Відділення складались з Столоначальників, помічників та писців.

Перший стіл Другого Відділення складався з Столоначальника, помічника та писців. Другий стіл Другого Відділення складався з Бухгалтера, помічника бухгалтера та писців.

01.01.1834 року у складі Міністерства Фінансів було створено Корпус Гірничих Інженерів (Положение о Корпусе Горных Инженеров, 1835). Даний орган державного управління був воєнізованим зі штатним офіцерським складом 320 одиниць. Назви посад гірничих чиновників було замінено військовими. Міністр Фінансів отримував звання Головнокомандувача Корпусу Гірничих Інженерів та при ньому було засновано посаду начальника Штабу Гірничих Інженерів для здійснення інспекторської діяльності, декілька Генералів і Штаб-Офіцерів для здійснення контролю на місцях та виконання інших доручень, а також необхідна кількість ад'ютантів. Гірничий Суд в Санкт-Петербурзі при Департаменті Гірничих та соляних справ перейменовано на Гірничий Аудиторат зі збереженням всіх його повноважень. Головною функцією Корпусу Гірничих Інженерів було управління розпорядкою та виробничою сферами Гірничого, монетного, соляного виробництва.

Територія сучасної України відносилась до Південно-Західного гірничого округу (Чернігівська, Київська, Волинська, Подільська, Таврійська, Херсонська, Бессарабська губернії). Для здійснення нагляду у вказаних губерніях було створено посаду Округного Гірничого Інженера (Об образовании Юго-Западного горного округа, 1886). В подальшому створено Гірниче управління південної Росії, до сфери діяльності якого відносились: Єкатеринославськ, Харківська, Таврійська, Херсонська, Бессарабська, Подільська, Київська, Волинська, Чернігівська губернії з розміщенням адміністрації у м. Катеринослав (Об учреждении Горного Управления южной России, 1894). У 1899 році кількість гірничих округів півдня Росії збільшено, і вся гірнична область була поділена на шість округів: Південно-Західний, Єкатеринославський, Таврійський, Харьково-Полтавський, Луганський і Бахмутський (Лоранский, 1900).

Гірниче положення діяло до 1857 року, коли було прийнято Гірничий статут. Селянська реформа, яка була проголошена Маніфестом 19.02.1861 року, принесла істотні зміни у державне управління гірничою галуззю, а саме: органи державного управління стали набувати спеціалізованого характеру. Так, до 1861

року гірничче відомство вирішувало низку питань, які не були пов'язані безпосередньо з гірничою справою. З-під управління гірничого відомства були виведені питання, що раніше були пов'язані з кріпосними селянами, землями, за якими ті були закріплені, питання, що безпосередньо не відносились до гірничої галузі тощо. Гірнична поліція, як спеціальний відомчий правоохоронний орган, була ліквідована, всі повноваження було передано Міністерству внутрішніх справ.

01.06.1867 року Корпус Гірничих Інженерів було позбавлено військового статусу, персонал урівняно в правах з цивільними відомствами.

5. Висновки

Таким чином, приходимо до висновку, що державне управління у галузі використання, відтворення і охорони надр бере свій початок фактично з часів утворення на території сучасної України першої держави – Київської Русі. З розвитком економічних відносин та усвідомлення цінності покладів корисних копалин все більшого значення надається їх ефективному (для держави) освоєнню. При цьому розвиток державного управління галуззю пройшов свій шлях від найпростішого – розподілу земельних ресурсів та, відповідно, розподілу надр як їх складової та отримання певного податку за їх розробку, до управління гірничою галуззю як одного з найважливіших секторів економіки держави.

Список використаних джерел:

1. Юшков С. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение / под ред. В. Томсинова. М.: Зерцало, 2010. 352 с.
2. Філатова В. Правове регулювання геологічного вивчення надр: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Х., 2008. 220 с.
3. Олійник О. Правове регулювання охорони надр за законодавством України (окремі аспекти): монографія. Хмельницький: Поліграфіст, 2011. 180 с.
4. Голубка С. З історії фінансів української державності від Київської Русі до Гетьманщини. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/917?view=material.
5. Тихомирова С. Горные отношения в России на рубеже XV и VII веков. Труды кафедры горного права РГУ нефти и газа. 2001. № 1. С. 14–16.
6. Піцикевич В. Історія ліцензованої діяльності у сфері паливно-енергетичного комплексу України з давнини до початку ХХ ст. Історико-правовий часопис. 2015. № 1. С. 32–36.
7. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. Прохоров. М.: Советская энциклопедия, 1993. 1111 с.
8. Кірін Р. Правове забезпечення видобування корисних копалин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. К., 2007. 160 с.
9. Юшков С. Руська Правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. URL: <http://izbornyk.org.ua/yushkov/ya.htm>.
10. Грозовський І. Звичаєве право запорізьких козаків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Х., 1998. 22 с.
11. Гірництво й підземні споруди в Україні та Польщі (нариси з історії). Донецьк: УК-Центр; Донецьке відділення НТШ; Редакція гірничої енциклопедії, 2009. 296 с.
12. Універсали Павла Полуботка (1722–1723) / упор. В. Ринсевич. К., 2008. 656 с.
13. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / упор. І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. К.; Львів, 2004. 649 с.

14. Стрельник В. Историко-правовая характеристика экологического контролю та нагляду у сфері охорони надр. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 4. С. 202–205. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/63.pdf.
15. Гайко Г., Білецький В., Мікось Т., Хмура Я. Гірництво й підземні споруди в Україні та Польщі (нариси з історії). Донецьк: УК Центр; Донецьке відділення НТШ; Редакція гірничої енциклопедії, 2009. 296 с.
16. Булгаков І. Гірничий нагляд в урядовому механізмі на теренах України в XIX – поч. XX ст. Теорія та практика державного управління: збірник наукових праць. Х.: Вид-во Хар-РІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 1(44). С. 57–60.
17. Перчик А. Горное право: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИД «Филология три», 2002. 162 с.
18. «О приисках золотых, серебряных, медных и иных руд по всему пространству России...». Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. 4. № 1815. С. 79.
19. Об упразднении Приказа рудных дел и рассылке дел оного по губерниям. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. 4. № 2370. С. 690.
20. О бытии Рудному приказу. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. 5. № 2908. С. 157.
21. Киселев М. Организация и деятельность Рудной канцелярии в 1715–1718 гг. Урал индустриальный: Бакунинские чтения: материалы IX Всероссийской научной конференции, посвященной 85-летию д. и. н., проф. А.В. Бакунина (Екатеринбург, 8–9 октября 2009 г.): в 2 т. Екатеринбург: ИД «Автограф», 2009. Т. 2. С. 51–57.
22. Об учреждении Берг-Коллегиума для ведения в оном дел о рудах и минералах. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. 5. № 3464. С. 760–762.
23. Высочайше утвержденный доклад Министра финансов и проект Горного положения. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. 19. № 22208. С. 437–630.
24. Положение о Корпусе горных инженеров. Полное собрание законов Российской Империи с 1649 года. СПб.: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1835. Т. 9. № 6685. С. 1–8.
25. Об образовании Юго-Западного горного округа. Полное собрание законов Российской Империи с 1649 года. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1886. Т. 3. № 1846. С. 459–460.
26. Об учреждении Горного управления южной России. Полное собрание законов Российской Империи с 1649 года. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1894. Т. 11. № 7689. С. 251.
27. Лоранский А. Краткий исторический очерк административных учреждений горного ведомства в России 1700–1900 гг. СПб., 1900. 178 с.
28. Свод законов Российской Империи. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1857. Т. 7: Уставы Монетный, горный, и о соли. 840 с.
29. Чистяков О. Российское законодательство X – XX веков: в 9 т. М.: Юридическая литература, 1989. Т. 7: Документы крестьянской реформы. 816 с.
30. О форме одежды для горных инженеров, переименованных в гражданские чины. Полное собрание законов Российской Империи с 1649 года. СПб.: Тип. II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1871. Т. 42. № 44649. С. 844.

References:

1. Yushkov, S. (2010). *Russkaya Pravda. Proiskhozhdenie, istochniki, ee znachenie* [Russkaya Pravda. Origin, sources, its value] (ed. V. Tomsinova). Moscow: Zertsalo. [in Russian]
2. Filatova, V. (2008). *Pravove rehuliuвання heolohichnoho vyvchennia nadr* [Legal regulation of geological study of bowels of the earth] (PhD Thesis), Kharkiv.
3. Oliinyk, O. (2011). *Pravove rehuliuвання okhorony nadr za zakonodavstvom Ukrainy (okremi aspekty): monohrafiia* [Legal regulation of protection of mineral resources under the legislation of Ukraine (some aspects): monograph]. Khmelnytskyi: Polihrafist. [in Ukrainian]
4. Holubka, S. *Z istorii finansiv ukrainskoi derzhavnosti vid Kyivskoi Rusi do Hetmanshchyny* [From the history of finances of Ukrainian statehood from Kyivan Rus' to Cossack Hetmanate]. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/917?view=material
5. Tikhomirova, S. (2001). *Gornye otnosheniya v Rossii na rubezhe XV i VII vekov* [Mining relations in Russia on the cusp of the XV and VII centuries]. *Trudy kafedry gornogo prava RGU nefiti i gaza*, no. 1, pp. 14–16.
6. Pitsykevych, V. (2015). *Istoriia litsenzovanoi diialnosti u sferi palyvno-enerhetychnoho kompleksu Ukrainy z davnyiny do pochatku XX st.* [History of licensed activity in the sphere of fuel and energy complex of Ukraine since ancient time to the beginning of the XX century]. *Istoryko-pravovi chasopys*, p. 32–36.
7. Prokhorov, A. (1993). *Bol'shoy entsiklopedicheskiy slovar'* [Great Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya. [in Russian]
8. Kirin, R. (2007). *Pravove zabezpechennia vydobuvannia korysnykh kopalyn* [Legal provision of extraction of minerals] (PhD Thesis), Kyiv.
9. Iushkov, S. (1935). *Ruska Pravda. Teksty na osnovi 7 spyskiv ta 5 redaktsii* [Ruska Pravda. Texts based on 7 lists and 5 editions]. Vydavnytstvo Ukrainskoi Akademii Nauk. Retrieved from: <http://izbornyk.org.ua/yushkov/ya.htm>.
10. Hrozovskyi, I. (1998). *Zvychaieve pravo zaporizkykh kozakiv* [Custom law of Zaporizhia Cossacks] (PhD Thesis), Kharkiv.
11. UKTsentr, Donetske viddilennia NTSh, Redaktsiia hirnychoi entsyklopedii (2009). *Hirnytstvo y pidzemni sporudy v Ukraini ta Polshchi (narysy z istorii)* [Mining and underground structures in Ukraine and Poland (essays of history)]. Donetsk: UKTsentr, Donetske viddilennia NTSh, Redaktsiia hirnychoi entsyklopedii. [in Ukrainian]
12. Rynsevych, V. (2008). *Universalny Pavla Polubotka (1722–1723)* [Universals of Pavlo Polubotok (1722–1723)]. Kyiv. [in Ukrainian]
13. Butych, I., Rynsevych, V., Teslenko I. (2004). *Universalny ukrainskykh hetmaniv vid Ivana Vyhovskoho do Ivana Samoilovycha (1657–1687)* [Universals of Ukrainian Hetmans from Ivan Vyhovskyi to Ivan Samoilovych (1657–1687)]. Kyiv. [in Ukrainian]
14. Strelnyk, B. (2015). *Istoryko-pravova kharakterystyka ekolohichnoho kontroliu ta nahliadu u sferi okhorony nadr* [Historical and legal characteristics of environmental control and supervision in the sphere of protections of mineral resources]. *Porivnialno-analitychne pravo*, no. 4, pp. 202–205. Retrieved from: http://www.pap.in.ua/4_2015/63.pdf.
15. Haiko, H., Biletskyi, V., Mikos, T., Khmura, Ya. (2009). *Hirnytstvo y pidzemni sporudy v Ukraini ta Polshchi (narysy z istorii)* [Mining and underground structures in Ukraine and Poland (essays of history)]. Donetsk: UK Tsentr, Donetske viddilennia NTSh, Redaktsiia hirnychoi entsyklopedii. [in Ukrainian]
16. Bulhakov, I. (2014). *Hirnychi nahliad v uriadovomu mekhanizmi na terenakh Ukrainy v XIX – poch. XX st.* [Mining supervision in governmental mechanism on the territory of Ukraine

in the XIX – the beginning of the XX century] Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», issue. 1(44), p. 57–60.

17. Perchik, A. (2002). Gornoe pravo: uchebnik [Mining law: textbook]. M.: Filologiya tri. [in Russian]

18. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1830). «O priiskakh zolotykh, serebryanykh, mednykh i inykh rud po vsemu prostranstvu Rossii...» [“On Mines of Gold, Silver, Copper and Other Minerals Across the Whole Russia...”]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 4, no. 1815, p. 79.

19. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1830). Ob uprazhdenii prikaza Rudnykh Del i rassylke del onogo po Guberniyam [On Abolition of the Order of Mine Affairs and Distribution of Cases Across Guberniyas]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 4, no. 2370, p. 690.

20. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1830). O bytii Rudnomu prikazu [On Beign of Chamber of Mines]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 5, no. 2908, p. 157.

21. Kiselev, M. (2009). Organizatsiya i deyatel'nost' Rudnoy kantselyarii v 1715–1718 gg. [Organization and activity of Mine clerical office in 1715–718]. Proceedings of Ural industrial'nyy: Bakuninskie chteniya: materialy IX Vseros. nauch. konf., posvyashchen. 85-letiyu d. i. n., prof. A. V. Bakunina (Russia, Yekaterinburg, October 8–9, 2009). Yekaterinburg: Avtograf, vol. 2, pp. 51–57.

22. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1830). Ob uchrezhdenii Berg-Kollegiuma dlya vedeniya v onom del o rudakh i mineralakh [On the Establishment of Berg-Collegium to Conduct Cases on Ores and Minerals in It]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 5, no. 3464, pp. 760–762.

23. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1830). Vysochayshe utverzhdenny doklad Ministra finansov i proekt Gornogo polozheniya [Report of the Minister of Finance and the Draft of Mining Enactment of Imperial Consolidation]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 19, no. 22208, pp. 437–630.

24. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1835). Polozhenie o Korpuse Gornykh Inzhenerov [Regulation on Body of Mining Engineers]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 9, no. 6685, pp. 1–8.

25. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1886). Ob obrazovanii Yugo-Zapadnogo gornogo okruga [On Education of South-Western Mining Okrug]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 3, no. 1846, pp. 459–460.

26. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1894). Ob uchrezhdenii Gornogo Upravleniya yuzhnoy Rossii [On the Establishment of Mining Administration of South Russia]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 11, no. 7689, pp. 251.

27. Loranskiy, A. (1900). Kratkiy istoricheskiy ocherk administrativnykh uchrezhdeniy gornogo vedomstva v Rossii 1700–1900 gg. [A brief historical outline of administrative institutions of Mining Department in Russian in 1700–1900]. SPb. [in Russian]

28. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1857). Svod zakonov Rossiyskoy Imperii [The Code of Laws of the Russian Empire]. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 7.

29. Chistyakov, O. (1989). Rossiyskoe zakonodatel'stvo X – XX vekov. [Russian legislation of the X – XX centuries]. Moscow: Yuridicheskaya literatura, vol. 7. [in Russian]

30. Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii (1871). O forme odezhdy dlya Gornyykh Inzhenerov pereimenovannykh v grazhdanskiye chiny [On Uniforms for Mining Engineers Renamed into Civil Officials]. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, vol. 42, no. 44649, pp. 844.

**FORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM IN THE SPHERE
OF EXTRACTION OF MINERALS IN THE PERIOD OF KIEVAN RUS,
THE COSSACKS AND UKRAINIAN LANDS IN THE RUSSIAN EMPIRE**

Maksimentseva Nadiia Oleksandrivna,

*Doctoral Candidate of Faculty of Law of
Oles Honchar Dnipro National University,
Candidate of Juridical Sciences*

In this article, the author examined the main historical and legal prerequisites for the development of the system of state management of mineral extraction in different epochs of development of statehood in Ukraine. The author outlined the main institutions and administrative and legal mechanisms in this area through the prism of historical analysis.

Key words: public administration, history of administrative law, mining.